

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 48 Volume: 10 Issue: 48

Şubat 2017 February 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İRAN VE OSMANLI MİNYATÜRÜNDEKİ SAVAŞ VE MÜCADELE SAHNELERİNE MUKAYESELİ BİR BAKIŞ*

COMPARE THE SCENES OF BATTLE AND WAR IN THE PERSIAN AND OTTOMAN MINIATURES

Abdurrahman DEVECİ**

Öz

Bu makalede, ortak geçmişe sahip olan İran ve Osmanlı-Türk minyatürü karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkları ortaya çıkarılmaktadır. İran ve Osmanlı Minyatürlerinde bulunan savaş silahları, savaş elbiseleri, savaş sahnelerinin kompozisyon ve mevzileri ve minyatürlerde bulunan renklerin farklılıkları, ele alınarak iki tarz arasında karşılaştırma yapılır. Savaş unsurlarının üzerine durulduğu halde, minyatürlerin arasında teknik açısından da bir kıyaslama yapılır.

İran ve Türk minyatürü geçmişte ortak bir çizgi üzerinde yürümüşlerdir. Ancak Osmanlı döneminde, Türk minyatürü gerçekçi yönelimiyle, İran'ın hayali minyatürlerinden yol ayrımı yapmıştır. İran'ın savaş ve mücadele konulu minyatürleri temalarını çoğunlukla Firdevsi'nin Şehname'sinden almıştır. Bu yüzden de bu minyatürlerin hayalci ve efsanevi bir havası vardır. Türk minyatürleri ise sultanların seferlerini ve gerçek savaşlarını konu almıştır. Bu açıdan Osmanlı minyatürü belgesel bir değere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, Osmanlı Minyatürü, İran Minyatürü, Savaş Sahneleri.

Abstract

In this article, through a comparative analogy on Iranian and Ottoman-Turkish Miniature which have common history and features, their similarities and differences were noted. The colors used in Iran and the Ottoman Miniatures, weapons of war, battle dress, composition of the battle scenes and positions were compared by examining.

Although the examination made on the combat elements, is made a comparison between the miniatures from the technical point of view.

Persian and Turkish miniatures have continued on the common line in the past. However, in the Ottoman period, Turkish miniature with its realistic orientation has distinguished itself from Iran's imaginary miniatures. Iran's miniatures on war and fighting have taken them mostly from the Firdawsi Shahnames. So, these miniatures have a fanciful and legendary atmosphere. Turkish miniatures have taken their subjects from the voyages and true wars of the sultans. In this respect, the Ottoman miniature has a documentary value.

Keywords: Miniature, Ottoman Miniatures, İran Miniatures, Scenes of Battle.

1) İranlılar ve Türklerin Sanatsal ve Kültürel Bağları:

İranlılar ve Türkler ilk çağlardan beri uzun tarihleri boyunca aralarında pek çok savaşlar ve antlaşmalar yapmışlardır. Efsanevi bir halde anlatılagelen bu savaşlar ve bu milletlerin savaşçılarının gösterdikleri olağanüstü kahramanlıklar, edebi ve sanatsal eserlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Abbasilerden sonra geniş İran topraklarında siyasi hakimiyeti ellerine geçiren İranlılar ve Türkler, İslam kültürünün etkisiyle, edebiyat ve sanat alanlarında müşterek kalıcı eserler meydana getirmişlerdir. Bu iki halk arasında Fars dili resmi ve edebi dil olarak tanınsa da Türkler hiçbir zaman kendi milli dil ve kültürlerini kaybetmemişlerdir. Bu milli zenginlikler saray dışındaki insanlar arasında hayatıyetini sürdürmüş ve bazen saraya kadar uzanmıştır.

Bu araştırmada İran ve Türk minyatürü üzerinde çalışılarak, bu iki milletin minyatür eserleri karşılaştırılacak, benzerlikleri, eşit unsurları, etkinlikleri, aynı zamanda değişik ve farklı yönleri ortaya koyulacaktır.

2) Firdevsî Şehnâmesi'nin Osmanlı Edebiyat ve Minyatürüne Etkisi:

Bu konuda yazılan şu çarpıcı görüşe yer vermekte yarar görmekteyiz:

"İslam öncesi İran'ın tarih ve kültürü ile ilgili, gerçek veya masal, ne kadar sözlü ya da yazılı malzeme varsa hemen hepsini kullanarak Firdevsî'nin yazdığı Şehnâme, dünya destan edebiyatının en başarılı ve ilk plandaki örneğini temsil eder. Hiçbir eserde tarihle efsane bu kadar yan yana, kucak kucağa değildir. Yine hemen hiçbir milli destanın kahramanları bu derecede olağanüstü güçte, böylesine şaşılacak uzun bir ömür içinde, bu kadar değişik macera ortasında eşi görülmemiş tehlikelere savaşılarak unutulmaz başarılar elde etmiş değildir." (Karahan vd.,1971: 11)

* Bu makale araştırmacının doktora tezinden üretilmiştir.

**Yrd. Doç. Dr. Trakya Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi, Türkmen Sahra-İran Türkmeni, rahmandevci@gmail.com

Firdevsî Şehnâme'si kendisinden sonraki bir çok esere örnek olmuş ve çok sayıda eseri etkisi altına almıştır. Bu etki sadece İran ile sınırlı değildir. Türkler İranlılarla ortak bir medeniyet ve tarihe sahip olduklarından ötürü, daha çok Türk edebiyatını fazlasıyla etkilemiştir. Klâsik Türk edebiyatında Şehnâme kahramanlarına, adeta milli kahramanlar gibi özen gösterilmiştir. Özellikle padişahlar, yüksek rütbeli devlet adamları, övüldükleri zaman, hemen hep Şehnâme kahramanları ile mukayese edilmiştir. Bu hususta en ileri giden ve ünlü olan büyük kasidedi Nef'i (1572-1635)'dir. Onun kasidelerinde: Cemşid, Feridun, Efrasiyab, Peşeng, Keykubad, İskender, Dara, Ardeşir, Behmen gibi hükümdarlar; Neriman, Rüstem gibi büyük kahramanların adı geçer (Bkz. Karahan, 1954: 50-83). Bu şair bu kahramanların ismini özellikle övdüklerini daha büyük göstermek için kullanılmıştır. Diğer klasik şairlerin de zaman zaman, Şehnâme'deki ünlü kişilerin adlarını kullanarak onları tavsif ettikleri görülür.

Firdevsî'nin büyük şaheseri olan Şehnâme, kahramanlık destanları arasında eşsiz örnek ve benzersiz hamasi destan olarak dünya edebiyatında hak ettiği büyük yeri kazanmıştır (Karahan vd ,1971: 19). Şehnâme, İran edebiyatında önem taşıdığı gibi, Osmanlılar arasında da büyük önem taşımıştır. 14.- 17. yüzyıllar arasına ait İran minyatüründe savaş sahneleri önemli bir yere sahip olduğu gibi, Osmanlı minyatürlerinde savaş ve tarihi olaylar, birçok minyatürün konusunu oluşturmuştur. Osmanlı padişahları sefere çıktıkları zaman, Şehnâmecileri beraberinde götürmüşlerdir, Şehnameciler de tarihi olayları yerinde görerek kaleme almışlardır.

Resimli tarih kitapların sultanların beğenisini kazanması Osmanlı saray teşkilatında özel bir yeri olan kurumunun oluşmasına yol açmıştır. Şehnâmecilik kurumunu yönetmesi için sultan tarafından yetkin bir kişi Şehnâmeci olarak atanmıştır. Şehnâmeci bu etkinliği veziriazamla işbirliği içinde yönetmiştir (Bağcı vd., 2006:92).

Şehnâmecilik müessesesi ve Şehnâme türü eserlerin tasvirleri, Osmanlılarda tarih yazımcılığını ve tarihi ressamlığın oluşumunu büyük ölçüde etkilemiştir.

Osmanlılarda Şehnâmecilik, resmî olmakla birlikte, Fatih döneminde Şehdî adlı şairin Tevarih-i Âl-i Osman yazımı için görevlendirilmesiyle ortaya çıkmıştır (Bağcı vd., 2006:93).

II. Bayezid döneminde devrin olaylarının anlatıldığı Şehnâme-i Melik Ummî'nin (TSMK, H. 1123) minyatürleri (And, 2014: 45:93), Osmanlı padişahları için yazılmış tarihi metinleri resimleme geleneğinin doğuşu açısından önemlidir. Şehnamecilik müessesinin resmileşmesi ve tarihi ressamlığın oluşması imparatorluğun sınırlarının çok genişlediği Kanunî devrinde olmuştur. Safevî şehzadesi Elkas Mirza ile beraber İstanbul'a gelen ve Kanunî tarafından Şehnâmeciliğe atanan Fethüllah Arif Çelebi'nin Fars dilinde yazdığı beş ciltlik Şehnâme-i Âl-i Osman (And, 2014: 45:62), devrin önemli sanatçıları tarafından resimlenmiştir. Osmanlı tarihi ressamlığına büyük katkılarda bulunmuştur. Arifi'yle birlikte, Osmanlı padişahları için yazılan hem kendi hem de kendilerinden önceki padişahların devirlerindeki olayların anlatıldığı eserler, İranlı şair Firdevsî'nin ünlü destanı Şehnâme tarzında yazılmaya başlanmıştır.

Arifi'nin yazdığı Osmanlı şehnamesinin Kanunî devri olaylarının anlatıldığı son cildi olan Süleymannâme (TSMK, H. 1517) beş farklı sanatçı üslubunun belirlendiği bir eserdir (Adıyeke, 2002: 59). Kanunî devrinde kurulan bu tarihi üslup, II. Selim ve III. Murad dönemlerinde olgunluğa ulaşmıştır.

Süleymannâme Firdevsî'nin ünlü Şehnamesi'ne öykünerek yazılmıştır. Bu eserin Farsça yazılması bir yana, onun şiirleri de aynı ölçüde Şehname ölçülerine göre düzenlenmiştir (And, 2014: 67).

Bu dönemin diğer şehnâmecisi, Arifi'den geniş ölçüde etkilenen ve yazdığı şehnameleri Nakkaş Osman ve ekibindeki sanatçılarla işbirliği içerisinde hazırlayan Seyyid Lokman'dır.

Şehnâme-i Selim Han (TSMK, A. 3595) Seyyid Lokman'ın resimlediği ve Arifi'nin yazdığı, Süleymannâme'nin devamı olan Zafernâme adlı eser ile aynı özellikleri gösteren Farsça şehnâmesidir (And, 2014: 74). Bir arşiv belgesinden bu eserin resimlenmesinde Osman'la birlikte Ali'nin de çalıştığı belirlenmiştir (Çağman, 1972-73: 411-442).

III. Murad devrinin diğer şehnâmeleri daha kalabalık nakkaş ekipleri tarafından hazırlanmıştır. Şehinşehnâme'nin I. cildi de (İÜK, F. 1404) dört farklı sanatçı üslubunun tespit edildiği bir eserdir. Nakkaş Osman atölyesinin hâkim olduğu bu eser, 16. yüzyıl Osmanlı kitap sanatının önemli örneklerindedir (Bağcı vd., 2006: 116). Seyyid Lokman'ın Türkçe olarak yazdığı iki şehnâmesiye, Hünernâme'nin I. ve II. ciltleridir. Hünernâme'nin ilk cildine (TSMK, H. 1523) ait bir arşiv belgesinden eserde beş nakkaşın çalışmış olduğu tespit edilmiştir. Ancak esere hâkim olan üslup Nakkaş Osman'ın yarattığı üsluptur (Bkz. Rado, 1969: X-XIII). Hünernâme'nin II. cildiye (TSM, H. 1524) daha kalabalık bir nakkaş ekibi tarafından minyatürlenmiştir. Şehinşehnâme'nin II.cildi (TSMK, B.200), Seyyid Lokman'ın Hünernâme'lerden önce yazmaya başladığı fakat Hünernâmeler'in yazımının araya girmesiyle daha geç tamamlanan son Farsça Şehnâmesi'dir. Şehinşehname II birinci cildi gibi Farsça ve manzumdur. Burada çeşitli iç yurtiçi ve yurtdışı olaylara yer verilmiştir. Örnek olarak İranlılar üzerine Bağdad ve Revân'dan gelen bilgi o konulardan biridir (And, 2014: 79).

III. Mehmed döneminde saray şehnâmeciliğine Tâlikizâde atanmıştır. Tâlikizâde, Seyyid Lokman'ın Türkçe olarak yazdığı şehnâmelerinden etkilenmiş ve III. Mehmed dönemi olaylarıyla ilgili yazılan Tâlikizâde Şehnâmesi (TİEM, no.1965) ile Şehnâme veya Şemâilnâme-i Al-i Osman (TSMK, A. 3592), Şehinşehnâme-i Sultan Mehmed III (TSMK, H. 1609) adlı eserlerini Türkçe yazmıştır (Mahir, 2005: 65). II. Osman'ın saltanat yıllarındaysa saray şehnâmecisi Nâdirî olmuştur. Nâdirî, II. Osman devri olaylarını anlattığı eserini yine Türkçe şehnâme geleneğiyle yazmıştır. Şehnâme-i Nadiri (TSMK, H.1124) adıyla tanınan eserin minyatürleriyle, Osmanlı tarihi üslubu yeni bir dinamizm kazanmıştır. Bu dinamizm, dönemin nakkaşı Nakşî ile kurulmuştur (Adıyeke, 2002: 61). IV. Murad dönemi şehnâmecisi İbrahim Mühlhemî'nin yazdığı Şehinşehnâme (TSMK, R. 1418) adlı eser ise, minyatürsüzdür. 17. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirdiği siyasal ve sosyal değişimlerle şehnâme yazarlığı ve tarihi ressamlık önemini yitirmiştir. 1663'te şehnâmecilik unvanı kaldırılmış ve yerini resmî devlet tarihçiliği anlamına gelen vakanüvislik almıştır (Adıyeke, 2002: 62).

3)İran ve Osmanlı Minyatüründeki Savaş ve Mücadele Konusu:

Osmanlı minyatüründe savaş sahneleri çoğunlukla, şehnâme ve gazavatnâme türünde eserlerde bulunmaktadır. Gazavatnâmeler, şehnâmeler gibi tarihi olayları ve savaşları konu edinen, padişahların yanı sıra daha çok vezirlerin, serdarların savaşlarını, kale kuşatmalarını konu alan eserlerdir. Gazavatnâmelerde genellikle gazayı yapan serdar, vezir veya savaşı yöneten komutan ön plâna çıkar ve metin de onunla ilgilidir (Mahir, 2005: 95).

İster şehnâmeler ister gazavatnâme türünde eserlerde olsun, Osmanlı minyatürlerinde belirli ve sınırlı savaş konuları yer almaktadır. Kale kuşatmaları, düşman karşısında göğüs göğüse savaş, öncü kuvvetlerin baş başa mücadelesi, donanmalarla denizden yapılan çıkartmalar bu konuların en önem taşıyanlarıdır.

İran minyatürlerinin yer aldığı ve çoğunluğu Firdevsî Şehnâmesi'nin resimli nüshalarında ise, kale kuşatması, iki ordunun karşı karşıya savaşı ve iki pehlivanın mücadelesi gibi konuların tasvirlerde işlendiği dikkati çekmektedir. Ancak İran minyatürlerinde her bir konuya göre farklı kurgularda minyatürlerin yapılmış olduğu görülür. Örneğin iki pehlivanın mücadelesi konusu, Osmanlı minyatürlerinde daha az tasvir edilmiştir. Bazı paşaların dışında, birçok pehlivanın ne kendisi görülmekte ne de adı bilinmektedir. Savaşçılar orduların karmakarışık mücadelesi içerisinde kaybolmuşlardır. Bazı sahnelerde leopar giysili, ordunun öncü kuvvetlerine mensup delil denilen bir savaşçıya rastlanır. Süleymannâme adlı eserdeki bir minyatürde Rüstem'i hatırlatan Türk delili (Res. 20) de Mohaç savaşı öncesinde bir Macar şövalyesi ile karşılaşmaktadır. Osmanlı savaşlarında düşman ile ilk karşı karşıya gelen birlik, akıncılar birliğidir. Dolayısıyla onların başarılı savaş sergileyerek ilk vuruşları ile düşmanı bozmaları savaşın sonucunun belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır (Bkz. Özcan, 1989: 249-250). Bu yüzden akıncılar ve öncüleri simgeleyen bu savaşçı, değerli önemine binaen, birkaç sahnede az değişikliklerle tasvir edilmiştir.

Temeşvar kuşatması sırasında Kara Ahmet Paşa'nın atının vurulduğunu gösteren bir minyatürün (Res. 21) sağ alt bölümünde bir önceki örnekte sözünü ettiğimiz leopar elbiseli, öncü savaşçı, görülmektedir. Burada da başında iki büyük kanat şeklinde başlığı olan bu akıncı elindeki mızrakla düşman askerini öldürmektedir. Aynı savaşçı, Kanuni Sultan Süleyman'ın ordusu ile sefere gidişini gösteren bir sahnenin (Res. 22) alt sağ bölümünde, Safevî kumandanını esir alırken gösterilmiştir. Osmanlı delillerinin adlarına edebi metinlerde çok az rastlamaktayız. Ancak edebi konulu eserlerdeki İran minyatüründe öne çıkan savaşçılar arasında kimlikleri belirsiz olanlara daha az rastlanmaktadır. Res. 3'de Rubin ile Bijen, Res. 6'da Rüstem ile Pilsan, Res. 7'de Rüstem ile Borzu, Res. 9'da Rüstem ve Aşkbuz, Res. 13'te Rüstem ve Şağad, Res. 15'te Karan ve Barman v.b. Şehnâme'de adları geçen belirgin şahsiyetler, savaşları yapan pehlivanlar ve şövalyelerdir. Buna karşılık, Osmanlı Şehnâmelerindeki minyatürlerin asıl konusunu çoğunlukla padişahlarla ilgili olaylar oluşturur.

Örneğin savaş sahneleri içeren, Hünernâme'nin [TSM H1523], Nakkaş Osman'ın resimlediği ilk bölümünde, I. Murad, Yıldırım Bayezid ve II. Murad'ın hünerlerini; Mehmed Bey'in resimlediği ikinci bölümde, Fatih Sultan Mehmed ile Yavuz Sultan Selim'in zaferlerini gösteren, minyatürler bulunur. Matrakçı Nasuh'un Beyân-ı Menâzil-i Sefer-i Irakeyn (Mecmu'î Menâzil) [İÜK, T.5964] adlı eserinde Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534-35 yıllarında İran ve Irak üzerine yaptığı seferi anlatılır (Mahir, 2005: 95).

Padişahlardan sonra önem verilen şahsiyetler paşalardır. Paşaları, İran'ın edebî konulu minyatürlerindeki pehlivanlarla mukayese etmek mümkündür. 1597 tarihli Şehinşehnâme II.ciltteki Vezir Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Demirkapı'da hilat giyişi konulu minyatür ile (Mahir, 2005: 123) , 1630'da hazırlanan Paşanâme'deki [LBL, Sloane Add. 3584, y. 20a] (Bağcı vd., 2006: 222) Kenan Paşa'nın Drama'ya gidişi, Fütuhât-ı Cemile adlı eserdeki Temeşvar Kalesi'nin Kuşatılması konulu tasvirde Ahmed Paşa'nın atının vuruluşu (Res. 21) konulu minyatürlerdeki paşalar Şehnâme'deki pehlivanlarla aynı rolü üstlenmişlerdir.

İran'da 14.- 17. yüzyıllar arasında hüküm süren devletlerin hamiliğinde yapılan savaşları tasvir eden minyatürlerle, Osmanlı minyatürünün savaş konulu olanları arasında benzerlik varsa da bazı ayrıntılara verilen önem seviyesinde farklılık vardır. Örneğin savaşta kafa kesmeyi hem İran hem de Osmanlı minyatüründe görmek mümkündür. İran pehlivanı Siyavuş'un kafasının Turanlılar tarafından acımasızca kesilmesi, İran minyatüründe kafa kesme olayının gösterildiği tek konudur. Bu olay, trajik ve duygusal olduğundan, birçok sanatçı değişik dönemlerde bu konuyu işlemiştir. Ama belirli eserler arasında, sadece bazı savaş alanlarında, Res. 16'deki gibi kesilen kafalar uzaktan ve önemsiz bir şekilde görülür ve Siyavuş'un öldürülmesi sahnesinin dışında, kafa kesme olaylarını özenle gösteren çalışmalara rastlamak mümkün değildir. Savaş konulu Osmanlı minyatürlerinde kafa kesme olayı çok sıkça resmedilmiştir. Sadece Hünernâme'ye bakıldığında birçok sahnede kesilmiş kafalara rastlamak mümkündür: Murad'ın Vize , İnceğiz ve Çatalburgaz hisar fethinden sonra bir kavak gölgesinde dinlenmesi, I. Murad'ın Sırp fedaisi Miloş tarafından şehit edilmesi, Macar kahramanı ve kral nâibi Yunko'nun (Hunyadi Janos) çelik miğferlerinin II. Murad tarafından kılıç darbesi ile parçalanması, Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmed Bey'in babasının alemlerini Fatih'in huzurunda görmesi, Yavuz Sultan Selim'e Kansu Gavri'nin kesik başının getirilmesi konulu tasvirlerde olduğu gibi.

Osmanlı minyatüründe kafa kesme bir galibiyet, zafer, onur nişanı olarak yer almıştır. Ayrıca bu sahnelerin savaştaki gerçekleri yansıtabilme amacı da göz önüne almak gerekir. Osmanlı minyatür ressamı bu sahnelere tarihin yansıtılması olarak bakmaktadır. Buna karşılık İran minyatürlerinde tasvir edilen Siyavuş'un öldürülmesi sahnelerinde, olay trajik ve gayri insani bir durum olarak gösterilmiştir (Bkz. Okaşe, 1983: 123, resim 123).

Aslında Osmanlı padişahlarının Şehnâme yazdırmaktan maksatları, edebi bir eser yaratmadan öte, tarihi olayları kaleme aldırmaaktır. Firdevsi Şehnâmesi gerçek ve efsaneden oluşan, İranlıların milli gurur, onur ve kahramanlıklarını birçok pehlivan vasıtasıyla en güzel şekilde ortaya koyan bir baş yapıttır. Bu eserde baba ve oğul olan Rüstem ile Sührab'ın birbirini tanımadan savaşması, sonuçta Suhrab'ın kendi babasının eli ile öldürülmesi ve Rüstem'in kendi oğlunu son dakikada can verirken tanınması, İranlı ünlü kahraman Siyavuş'un Turanlılar tarafından acımasızca kafasının kesilerek öldürülmesi, Rüstem'in kendi kardeşi Şağad'ın ihaneti ile tuzağa düşerek katledilmesi gibi can alıcı olaylar bulunmaktadır. Tabii ki bu trajik, dramatik, duygusal maceralar etkisini minyatürde de gösterecektir. Bu yüzden İran minyatürü okuyucu ile özdeşleşen, duyguları etkileyen bir sanat ve kahramanların gösteri alanıdır. Bu minyatürlerde Padişahların da rolü büyüktür, Ama bu padişahlar sadece kral oldukları için ortaya çıkmamışlardır. Onlar da bireysel kahramanlıklarını gösterirler. İskender, Behram Gur ve Güştasp gibi, padişahlar ejderha ile mücadeleye girerler. İsfendiyar Simurg'u öldürür. Timur savaşta Mısır Şahı'nı şahsen helâk eder (Res. 16), Hazret-i Ali bile ejder ve şeytan ile savaşmadan minyatür alanına giremez (Res.10-11). Bir padişah veya lider kendi bireysel kahramanlığını göstermeden minyatüre giremez. Mesela, İran Şahı Keyhüsrev'i Şehnâme'ye ait olan birçok minyatürde görmek mümkün değildir. Keyhüsrev Mazenderan padişahının eli ile yakalandığında, Efrasiyab'la karşılaştığında, Turanlılara saldırmak için Ceyhun Nehri'nden geçtiğinde görülebilir şekilde tasvir edilmiştir (Res.4). İran ile Turanlıların savaşları sürekli devam ettiği halde, İran padişahı Keyhüsrev ile Turan Şahı Efrasiyab'ın her zaman görülmesi gerekmez. Rüstem'in rolü bir pehlivan olarak bunların hepsinden güçlüdür. Zira Firdevsi Şehnâmesi pehlivanlar Şehnâmesi'dir. Ama Osmanlı Şehnâmesi'ne, padişahlar Şehnâmesi diyebiliriz. Osmanlı minyatürlerinin çoğunda, padişahların rolü vardır ve şahlar için yapılmıştır. Osmanlı minyatürleri bir taraftan padişahların onur, gurur ve zaferlerini yansıtan bir sanat olarak görülse de diğer taraftan tarihi zapt edebilen, gerçek olayları yansıtarak kendinde saklayabilen belgesel bir tarih kitabı gibidir.

Bu konu hakkında. Güner İnal şu görüşü ileri sürmektedir :

"İranlıların ünlü kahramanlara karşı duydukları aşırı hayranlık, Osmanlı ressamlarına yabancı kalır. Padişahlar için hazırlanan «Şehinşehnâme»ler, destandan çok kronik niteliği taşır ve bu eserlerin metinleri gibi resimleri de büyük seferleri, devletle ilgili olayları vb. saptarlar...Gerçi bu eserlerde anlatılan bütün olaylar, hep sultanın etrafında döner ve kendisi görülmediği zamanlarda bile, varlığı sezilir. Fakat Şehnâme kahramanları gibi, onu hiçbir zaman gövde gösterisinde, rakibi ile göğüs göğüse savaş halinde görmeyiz. Osmanlı minyatürlerinde padişah mükemmel örgütlenmiş bir devletin başkanıdır. Uyruklarınca , Allahın yer yüzündeki gölgesi (zill ullah) olarak yüceltilen varlığı, çok defa olayları yöneten gizli bir güç olarak belirtilir: Buyruğundaki ordular, geçit töreni yaparlar, kaleleri kuşatırlar, şehirleri zapt ederler; kendisi - belli bazı sahneler dışında - hemen hiç ön plana geçmez (İnal, 1995, s. 129)."

4)İran'ın Hayalci ve Osmanlıların Gerçekçi Minyatürleri:

16. yüzyılda yapılmış İran ve Osmanlı minyatürleri karşılaştırıldığında, İran minyatürü edebî eserlerin içeriğine uygun efsanevi ve hayalci yönü ile, Osmanlı minyatürü ise gerçekçiliği ile tanınmaktadır. Bu gerçeği, İstanbul'da CRR Konser Salonu'nda yapılan "Minyatür Sanatının Dünü, Bugünü ve Yarını" ve "Minyatürde geleneksel ile modern arayışlar" konulu sempozyumda (2 Kültür 1 Sanat), Uludağ Üniversitesi

öğretim üyelerinden Prof. Dr. Zeren Tanındı da tasdik ederek, Türk minyatürlerinin gerçekçi, İran minyatürlerinin daha çok göze hitap eden hayalci bir üslubu olduğunu söyler. Tanındı'ya göre:

"Türk minyatürleri çağdaşı Safevi minyatürleri gibi göz için haz kaynağı değildir. Onlar yazıyla anlatamadıkları ayrıntıları resimle anlatıyorlar. Türk musavvirleri, tarihi olaylara ışık tutan belgeleri bize sunuyor" (<http://www.zaman.com.tr/2003/03/17/kultur/h3.htm>).

İran minyatürü efsanevi, hayalci ve esatirî konularla doludur. İran minyatürünün çoğunlukla konusunu oluşturan Firdevsî Şehnâmesi, efsane ve gerçeği bir araya getirerek, olağanüstü kahramanları, ejder, simurg, dev vb. gibi varlıkları İran minyatürüne yerleştirmiştir. Ayrıca Haverannâme (Res. 10-11) gibi eserlerde de benzer konuları görmek mümkündür. Hamse-i Nizamî ve Heft Evreng gibi eserler de şairlerin hayal ürünü olduğundan, hayalci bir ifadeye sahiptir. Bu eserlerdeki hayalcilik tabii ki etkisini minyatürlerde gösterecektir. Osmanlı minyatürü belgeselliğe özellikle özen göstererek tarihi olayları olduğu gibi yansıtmaya çalışmıştır.

"İran'ın duygusal şiir dili, Osmanlıların divan edebiyatına aktarıldığı halde, resim sanatı bundan uzak kalıyor...Osmanlılar şiirin anlattığı dünyayı değil, geç- Abbâsî devri sanatında olduğu gibi, günlük hayatı olanca tuhaflıkları ve yetersizlikleri içinde göz önüne sermekten hoşlanırlar. Bu yüzden toplum hayatı ile ilgili konular, Osmanlı sanatçıların yakından ilgilendirir ..."(İnal, 1995, s. 129).

Osmanlı ressamı savaş sahnelerinde, Osmanlı ordusunu bütün heybet ve azametiyle, ordu düzenini, savaşçıların rütbelerini, görevlerine göre aldığı yer ve mevzilerini, tam gerçeğe uygun olarak yansıtmaya çalışmıştır. Örneğin Hünernâme'deki Mohaç savaşını gösteren geniş alanlı minyatür (Res. 31), Osmanlı ordusunun özellikle saldırı anındaki düzenini, gerçeğe uygun olarak en güzel şekilde ifade etmektedir. Oldukça kalabalık olan bu sahnede, Macarlarla savaşan Osmanlı ordusunun gücü ve ihtişamını vurgulayan bir düzenleme yapılmıştır. Kanunî Sultan Süleyman ortada ve at üzerinde yer alır. Onun arkasında Has Oda Ağaları, etrafında değişik vazifelerle görevlendirilen savaşçılar görülmektedir. Bu minyatürün ön plânında ve ortada solda süvari akıncılar düşmana saldırmaktadır. Bunların arkalarında topçular, onların üstünde ise yaya yeniçeriler vardır. Padişahın sağ ve solundaki süvarilerin, kapıkulu askerleri olduğu anlaşılmaktadır, sahnenin alt kısmında görülen miğferli ve zırhlı süvariler ise tımarlı sipahilerdir.

Kanunî Sultan Süleyman'ın Rodos'a varışını gösteren bir minyatürde (Res. 23) ön plânda at üzerinde Kanunî Sultan Süleyman, onun yanında ise muhafızları görülmektedir. Ortada tepenin arkasında okcu solaklar, Padişah'ın arkasında ise yine Has Oda Ağaları yer almaktadır. Sahnenin sol alt bölümünde yer alan ve kasma tutar durumda tasvir edilmiş bulunan askerler, geri hizmetliler teşkilatına aittir. Onların görevi yol açmak, köprü yapmak, kale tamir etmek, zahire nakli gibi hizmetlerdir.

Genelde Osmanlı minyatürünün, ordu düzenini gerçeğe uygun olarak yansıtmaya çok çaba harcadığı, Osmanlı Ordu Teşkilatına bakıldığında ortaya çıkar (Bkz. <http://www.osmanlimedeniyeti.com/makaleler/askeri/osmanli-askeri-teskilati.html>). İran minyatüründe ordu düzenini gerçeğe uygun vermeye bu kadar önem verilmemiştir. İran minyatürü şematik bir ifadeye sahip olduğundan, her zaman bir savaşın özetini vermekle yetinmiştir. İran minyatüründe Padişahu, mücadele eden pehlivanları ve karşı karşıya gelen orduyu ve çoğu zaman tepelerin arkasında son darbeyi vurmayı bekleyen süvarileri görmek mümkündür, ama İran ordusunun bütün gerçeği ve düzeni, ayrıntıları ile minyatürde yer almaz.

Geçen bölümlerde İran minyatüründe pehlivanların hayali yaratıklar ve canavarlarla yaptıkları mücadelelerinden söz edilmişti. Osmanlı minyatüründe bu hayali yaratıkların yeri yoktur. Çünkü bunlar gerçek dışı yaratıklar olarak tanınmaktadır. Ama ara sıra Sultanların canavarlarla mücadelesini görmek mümkündür. Hünernâme'deki, I. Murad'ın zırh giydirilmiş bir kurdu ciritle vurması veya altın bir çomakla bir kaplanı öldürmesi (Res. 29) konulu minyatürler, bu türdendir. Burada İran minyatüründe olduğu gibi kurt ve kaplan güçlü bir mücadeleyi gerektirmez. Bu canavarlar güçsüz ve zayıf görülerek sultanın eli ile kolaylıkla öldürülür. Bunlar mücadeleden çok, bir av sahnesini yansıtır. Ancak İran minyatüründe görülen daha güçlü ve korkutucu, ve gerçek bir mücadeleye gelen karakteristik canavarlardır. Osmanlı ressamı canavarla karşılaşmayı, sadece bir gerçek bir olay gibi saptamış ama İranlı ressam o sahnelere hayal gücünü hakim kılarak, hayalci ve olağanüstü bir ortam yaratmaya çalışmıştır.

5) Savaş Sahnelerinin Kompozisyon ve Mevzi Açısından Mukayesesi:

14.-17. yüzyıl arasında İran topraklarında yapılmış savaş konulu minyatürlerde en fazla karşılaşılan konular kale kuşatması, iki savaşçının göğüs göğüse savaşı, meydan muharebesi, ordugaha saldırı vb. idi. Bu konulara Osmanlı minyatüründe de rastlanmaktadır, ancak savaş konulu Osmanlı minyatürlerinin kompozisyon ve savaş mevzilerinde büyük farklılıklar vardır. Timur'la Mısır Şahu arasındaki savaşa (Res. 16) ve Hüsrev ve Şirin destanına ait ordu muharebesine (Res. 18) bakıldığında, iki ordunun kapışıp savaştığını görmek mümkündür. Muharebe meydanını böyle azamet ve genişlikle gerçekçi bir şekilde gösteren çalışmalara İran minyatürlerinde rastlamak mümkün değildir.

İran minyatürlerinde genelde karmaşık bir savaş düzeni sergilenmiştir ama Hünernâme'deki Mohaç savaşı (Res. 31) sahnesinde olduğu gibi muharebeyi daha geniş bir alanda, gerçeğe uygun askeri düzenle görmek mümkün değildir. Mohaç savaşı konulu minyatürde Osmanlılarda belirlenen askeri rütbelere mensup, sipahiler, akıncılar, topçular, süvariler vb.gibi her biri düzenli bir şekilde orduda yerini almış ve görevlerini yaparken izlenmektedir. İran minyatürünün ordu muharebesinde de süvariler, sancaktarlar, yaycılar, mızraklılar ve hatta boru çalanlar varsa da Mohaç savaşındaki gibi düzenli bir tertip görülmemektedir. Diğer taraftan İran minyatüründe hareketlilik ve tempo daha da güçlü olmasına rağmen, bu hareketlilik ordu düzenini bozabilecek bir seviyededir.

Savaş konulu İran ve Osmanlı minyatürlerinde her zaman padişahlar resmin merkezinde yer alırlar. Adı geçen iki minyatüre bakıldığında Kanuni Sultan Süleyman ile Timur'un ortada yer aldıkları görülür. Aynı zamanda sultanların diğer savaşçılardan ayırt edilebilmesi için daha büyük bir şekilde resmedilmişlerdir. Ancak Osmanlı minyatüründe, İran minyatürlerine göre padişah figürleri daha da abartılı çizilmiştir. Böylece onun sahnede hemen göze çarpması ve başkalarından kolaylıkla ayırt edilebilmesi sağlanmıştır.

Hünernâme'deki Sultan Mehmed'in Belgrad Kalesi'ni fethetme sahnesi de bu gerçeği onaylamaktadır (Res. 28). Büyükçe bir figürle tasvir edilen Fatih Sultan Mehmed kılıcı ile düşmana saldırırken görülmektedir. Bir düşman askeri ise onun atının ayakları altında kalmıştır. Osmanlı ve İran minyatüründe kale kuşatması ve fethi en çok çalışılan konulardır. İran minyatürlerinde tasvir edilen kale kuşatmasına ait iki örnek, Osmanlı minyatürleriyle karşılaştırıldığında aradaki farklar ortaya çıkmaktadır (Res. 1-8). İran minyatürüne ait örneklerde şematik ifadenin sürdürüldüğü görülür. Ayrıca, İran minyatürlerinde, genelde kale yakın bir zaviyeden gösterilmiştir. Kalenin üstünde ve önünde kaç kişinin olduğu kolaylıkla sayılabilir. İlk tasvirde kaleye altı savaşçı saldırmaktadır, kalenin üstünde ise üç kişi savunma yapmaktadır. Diğer tasvirde yedi savaşçı kalenin altından yukarıya doğru ok atmakta, kaleyi ise altı devin savunduğu görülmektedir (Res. 8). Bu minyatürlerde bir saldırı ve savunmanın özeti yakın bir zaviyeden verilmektedir.

İran minyatürlerinin, Osmanlı minyatürlerinin tersine genelde savaş sahnelerini yakından göstermeye eğilimi vardır. İsfendiyar'ın Ercasp Kalesi'ne girşini gösteren minyatürde, güzel ve açık bir mimari çizimle kalenin içi bile gösterilmiştir (Res. 5). Osmanlı minyatürlerinde ise, kale kuşatmasını gerçekçi yaklaşımla göstermek amacıyla, kalabalık bir ordunun tek bir sahnede tasvir edildiği görülür. Asıl amaç, Belgrad Kalesi'nin fethi olmasına rağmen, kaleye saldırı sahnesinden başka, savaşın arka planındaki ordu çadırları bile seçilmektedir (Res. 28). Kaleye saldırı olayı üst kesimde gerçekleşmektedir. Alt kısımda savaşın arka planı (Süvarilerin tepe arkasından süzülmeleri gibi) görülür. Osmanlı ressamı bu karmaşık saldırıyı betimlerken ordudaki düzeni bozmak istemediğinden, değişik birlikleri başarıyla göstermeye çalışmıştır. Örneğin padişahın Has Oda Ağaları, savaşın kızgın anında da onun arkasından ayrılmamıştır. Padişahın iki tarafındaki yeniçeri grubundan olan korumacı solak yaycılar bile, onu yalnız bırakmamıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos seferi sırasında yapılan bir kale saldırısının tasvir edildiği bir diğer Osmanlı minyatürde (Res. 24) ressam üst kısımda kaleye olan saldırıyı tasvir ederken, alt kısımda savaşın arka planını da göz ardı etmemiştir. Alt kısımda Sultan Süleyman savaş sahnelerinin çoğunda yanında duran peykler, Has Oda Ağaları ve yaycılarla birlikte atı üzerinde ilerlemektedir. Onların karşısında bir Osmanlı savaşçısının üç Rodoslu askeri esir alıp getirdiği izlenmektedir. Gerçek savaş ve kaleye saldırı, üst kesimde gerçekleşmektedir. En üstte başında posttan yapılmış külâhı olan bir Türk savaşçısı kaleye girerek pala ile düşman askerlerine saldırmaktadır. Genellikle, İran minyatüründe kaleye yapılan saldırı sahneleri, birkaç kişiden oluşur. Saldıran ve savunan kişiler, yakın zaviyeden gösterilmiştir. Buna karşılık Osmanlı minyatürlerinde kalelere saldırılar genelde kalabalık bir sahne içinde, savaşın arka planı ile birlikte, üst ve uzak zaviyeden gösterilmiştir.

Osmanlı minyatürlerindeki bazı savaş sahneleri ise, kompozisyon ve savaşçıların mevzileriyle İran minyatürlerindeki savaş sahnelerini hatırlatırlar. Örneğin bir Osmanlı akıncısı ile Macar şövalyesinin karşılaşma sahnesi (Res. 20), İran minyatüründe bulunan, Timurlu dönemindeki Rüstem ile Pilsan mücadelesi (Res. 6) Rüstem ile Borzu karşılaşması (Res. 7), Rüstem ile Aşkbus'un savaşı (Res. 13) ve Safevi dönemindeki Rüstem ile İsfendiyar'ın mücadelesi (Res. 12) gibi sahneleri hatırlatmaktadır. Bu Osmanlı minyatüründe, önceki çalışmalarda olduğu gibi, bir tepenin önünde iki savaşçı arasında, mücadele yapılmaktadır. Tepenin arkasında bekleyen süvarilerse aynı kompozisyon içindedir.

Osmanlı minyatürlerinde, İran'ın karmaşık savaşları gibi sahneler de, ara sıra rastlamak mümkündür. III. Murad Şehnâmesi'nde bulunan "Osmanlı askerlerinin İran develerini ele geçirmesi" sahnesi, bir tepenin önünde gerçekleşen karmaşık bir savaşla, Safevi dönemindeki Heft Evreng adlı eserine ait Hamse-i Nizamî'deki Husrev ve Şirin sahnesini (Res. 18) ve Uteybe ve Rayya'nın öldürülmesi (Res. 19) hatırlatmaktadır. Bu resmin konusu da Osmanlı-Safevî savaşçılarının kapışmasıdır. Osmanlı savaşçıları Safevîlere galip gelip onların develerini ele geçirmektedir.

6) Savaş Sahnelerindeki Renklerin Mukayesesi:

Hem Osmanlı topraklarında yapılan Türk minyatürlerinde, hem de İran'da 14.-17. yüzyıllarda yapılmış minyatürlerde parlak ve güçlü renklerin kullanıldığı görülür. Ancak her iki bölgenin kitap resimlerinde hangi renklerin ne kadar ve nasıl kullanılmış olmasında büyük farklılıklar vardır.

Osmanlı minyatürlerinde en fazla kırmızı rengin kullanıldığı dikkati çekmektedir. Kırmızı renk, Türk dünyasında, ister Osmanlı İmparatorluğunda, ister Orta Asya'da olsun en önem verilen ve sevilen renktir. Kırmızı renk, Türkler arasında tempo, hareket, aşk ve hayat sembolüdür. Orta Asya'daki Türkmenlerin milli giysileri (Don) kırmızı olduğu gibi, Osmanlıların elbiselerindeki asıl renk de kırmızıdır. Bu kırmızı renk Mohaç savaşı veya Şehinşehâme'deki Osmanlıların İranlıların develerini ele geçirmesi (Res. 32) vb. gibi sahnelerde, Osmanlıların kırmızı giysilerini göstermekten öte, sahneye heyecan, hareketlilik katıp, alanı gerçek bir kanlı savaş sahnesine benzetmiştir. Osmanlı ressamı kırmızı renge fazla önem verdiklerinden dolayı, sadece kendi giysilerinde değil, aksine birçok yerde düşmanlarına bile kırmızı renkli giysiler giydirmişlerdir. Süleymannâme'deki Rodos'a varış (Res. 23) ve Rodos'a saldırış (Res. 24) sahnelerinde kale içindeki düşman askerlerini bu yaklaşım için örnek vermek mümkündür.

Kırmızı renkten sonra mavinin rolü büyüktür. Mavi zemin (Res. 32), kale sütunları (Res. 23), duvar, tepeler, Mohaç savaşındaki birçok atın rengi vb. bu rengin Osmanlılardaki önemini gösterir. Mavi renkten sonra yeşil, pembe, sarı v.b. renkler kendi yerlerini bulurlar.

İran minyatürlerinin bazı savaş sahnelerinde de kırmızı ve mavi renklere çok önem verildiği dikkati çeker (Res. 21- 16- 15) Ancak İran minyatürlerindeki kırmızı rengi, Osmanlı minyatürlerinde geniş alanlar üzerinde sürekli kullanılmış olan kırmızı renklerle mukayese etmek mümkün değildir. İran minyatürlerindeki savaş sahnelerinde ressamın değişik renkleri dengeli olarak kullanmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Çünkü onların asıl amacı, önce bir güzellik yaratmak, sonra hikâyeci olmaktır. Bu yolda güzelliği yakalamak için, gerçekleri aşarak, giysiler ve feza rengini gerçeküstü vermenin hiçbir sakıncası yoktur.

Osmanlı minyatürlerinde güçlü ve parlak renkler kullanılırken, genelde tüm renkler düz renk olarak boyanmıştır. Buna karşılık, İran minyatürlerinde renk kombinasyonu ve karışımı, renkteki zarafet ile yumuşaklık ön plânda tutulmuştur. İranlı ressamın renkleri karıştırarak göze en güzel hitabeden renkleri bulmaya çalışmışlardır. Bazı sahnelerde renkler öyle güzel kullanılmıştır ki, ilk bakışta gözleri kamaştıran bir şaheserle karşı karşıya gelindiği hissi ortaya çıkmaktadır. Rüstem uyurken Rahş'le asanlın mücadelesi (Res. 14), Timur'la Mısır Şahı'nın savaşı (Res. 16), Karan'ın Barman'ı öldürüşü (Res. 15), Uteybe ve Rayya'nın öldürülmesi (Res. 19) gibi minyatürlerde, değişik renkler öyle maharetle ve ustalıkla karıştırılarak kullanılmıştır ki, minyatürlerdeki gerçek güzelliğin ne olduğu anında anlaşılmaktadır. Gerçekten de 11.-31. yüzyıllar arasında İran'da kurulan tüm devletlerinin sanat hamiliği altında hazırlanan yazmalardaki minyatürlerinde renk uyumu ve estetik değerler en yüksek seviyeye ulaştırılmıştır.

7) Silahların Mukayesesi:

İran'da yapılan minyatürlerle Osmanlı minyatürlerindeki savaş silâhları ve giysilerinde fazla bir farklılık bulunmamaktadır. Geçmişe bakıldığında İranlılar ile Türkler çoğu zaman aynı hâkimiyet altında, birleşik bir ordu oluşturmuşlardır. Türkler, İran topraklarında kurdukları Selçuklu, Gazneli, Türkmenler imparatorluklarıyla birkaç yüzyıl İran'ı yönetmiş ve bu ülkenin ordusuna da istedikleri düzeni vermişlerdir. Türkler İran'da kendilerinden sonra gelen hâkimiyetlerin ordu teşkilâtını etkiledikleri gibi, Selçuklu imparatorluğunun devamı olan Osmanlı ordu teşkilâtını da etkilemişlerdir. Böylece İran'da kurulan devletler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusu ortak bir tarihe sahip oldukları için, ordu teşkilâtındaki giysileri ve silâhları da aynı çemberin içinde görünecektir. Bu iki orduda çoğu zaman benzer silahlar ile giysiler görülmektedir. Savaş konulu İran minyatürlerinde görülen kılıç, pala, mızrak, ok, yay, gürz, kalkan, hançer, tüfek vb. gibi silahlar Osmanlı minyatürlerinde de çoğunlukla yer alırlar Türk ve Macar karşılaşmasını tasvir eden bir minyatürde (Res. 20) ortadaki iki savaşçı kılıç kullanır. İkisi de yanlarına benzer şekilli ve renkli kalkanlar almışlardır. Ama kalkanların renginde, bir karşıtlık vardır. Türk akıncısının kalkanının zemini yeşil ama çevresi kırmızıdır. Aksine Macarlı savaşçının kalkanının zemini kırmızı, çevresi yeşildir. Ressam o iki savaşçının karşıtlığını kalkanların rengine sızdırmıştır. Bu minyatürde iki savaşçının ve tepelerin arkasında duran iki ordunun süvarilerinin elinde mızrak görülmektedir. Osmanlı askerlerinin elindeki mızraklar İran minyatürlerinde görülen perçemli mızraklardandır. Ama Macarların elinde sade mızraklar görülmektedir. Türk savaşçıları genelde İran askerleri gibi perçemli mızrakları kullanırlar. Onun diğer bir örneği Kanunî Sultan Süleyman'ın Sefere gidişi sahnesinde, sağ taraftan bir Safevî askerini esir alıp gelen akıncının elinde de görülmektedir (Res. 22).

Ok ile yay, padişahın muhafızları olan yaycı solakların yanında her zaman bulunmuştur. Res. 22-23-31'te bunun örnekleri görülmektedir. Padişahın yanında yay taşıyan solaklardan başka her zaman peykler (Bkz. İpşirli, 1992: 72) de yer alırlar. Peyklerin elinde genelde teber ile çomak, gürz veya topuz görülür. Teber, İran'ın savaşlarında kullanılmasına rağmen, minyatürlere pek yansımamıştır. Ama Osmanlı

minyatürlerinde yerli yerinde, özellikle peyklerin elinde teber görülmektedir. Res. 24'de padişahın önünde yürümekte olan peyk ve karşıdan üç düşman askerini esir alıp getiren Türk askerinin elinde gürz görülür. Res. 22'de padişahın önünde yürüyen peyklerin biri eline teber almıştır.

Savaş konulu İran minyatürlerinde en fazla kılıç, ok, yay, mızrak ve kalkana önem verilmiş, bazı silâhlar hiç tasvir edilmemiştir. Ama Osmanlı minyatürü değişik silâhları yeri geldiğinde kullanmış, silâh çeşitliliği ve zenginliğine çok önem vermiş, öyle ki bazı resimlerde çomak da kullanılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın Rodos'a varışında onun önünde yürüyen iki peyk (Res. 23) gürz yerine ellerine çomak almışlardır. Res. 29'te I. Murad altın bir çomak ile kaplamı öldürmektedir. I. Murad'ın Sırp fedaisi Miloş tarafından şehit edilmesi sahnesinde (Res. 27) sağ taraftaki kırmızı giysili Türk savaşçı, diğer savaşçılar arasından çıkarak çomakla Miloş'a saldırmaktadır.

Savaş konulu Osmanlı minyatürlerindeyse eski klasik silâhlardan çok, yeni ve modern silâhlar tasvir edilmiştir. Çünkü Osmanlı sanatı gerçek dünya ile birlikte yürümeyi tercih etmiştir. Kanuni Sultan Süleyman dönemi ve sonraları, yani Osmanlı minyatürünün geliştiği ve İran'da Safevî dönemiyle çağdaş olduğu bu dönem, ateşli silâhların özellikle top ile tüfeğin dünya savaşlarında geniş şekilde kullanıldığı dönemdir. İran minyatürü bu gerçeklerden uzakta durup, Şehnâme gibi efsanevî eserlere dayanarak hayalci tarzını sürdürdüğü zaman, Osmanlı minyatürü, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, özellikle top ile tüfekten sınırsız bir şekilde faydalanmıştır. Res. 23-31-19 tüfek kullanılan sahnelerin iyi örnekleridir. Aynı zamanda Osmanlı minyatüründe eski silâhların da tamamen terkedilmediği izlenmektedir. Kılıç, mızrak, pala, ok vb. silâhlar tasvir edilen savaşlarda yerlerini korumuşlardır. 16. yüzyılın ikinci yarısına ait savaş konulu İran minyatürlerindeyse eski silâhlara ağırlık verilmişse de bazı yerlerde istisnai olarak tüfek görülmektedir (Res. 19).

Osmanlı minyatürlerinde özellikle kale kuşatması ve meydan muharebelerinde topun büyük önemi vardır. Res. 33 -31-34 meydan muharebesinde kullanılan toplar, Res. 33 -28 -26'te kale kuşatması ve kaleye saldırısında kullanılan toplar görülmektedir. Osmanlı minyatüründe genellikle kale saldırılarında top kullanılmıştır. Çünkü toplar düşman kalelerine büyük hasar verebilecek güce sahiptir.

8) Savaş Giysilerinin Mukayesesi:

Osmanlı minyatüründeki savaş giysilerini iki bölüme ayırmak mümkündür:

A) Eski Klasik Savaş Giysileri, B) Milli Giysiler

A) Eski Klasik Savaş Giysileri:

Bu bölümdeki savaş giysileri, İran savaşlarında kullanılan miğfer, zırh, zırh gömlekleri, kolçaklar, dizçekler vb. dir.

Res. 21'de alt soldaki dört Türk asker, Res. 22'de sol altta iki Türk askeri, Res. 25'te sol orta ve altta beş Türk askeri, Res. 27'de alt solda iki Türk askeri vb. miğfer, zırh, vb. gibi savaş giysilerini sergilemektedirler.

Res. 20'de sol tarafta duran elleri mızraklı Türk askerler bu giysilere bürünmüştür. Onların karşısında duran Macar ordusunda Avrupa tarzında miğfer, zırh gibi ağır giysiler vardır. Macarlar yüzlerini kapatan miğferlere sahiptirler. Halbuki, Türklerin miğferlerinin yüzü açıktır. Bu miğferlerin gövdeleri konik formlu, tepelikleri ise iri ve küre şeklindedir. Osmanlı askerlerinin giysilerinin süslemesinde tamamen doğu üslubu gözükmektedir. Sahnenin ön planında at üstünde iki savaşçı görülür. Soldaki Osmanlı delili leopar derisinden bir elbise giymiştir. Burada çok büyük kanatlarla çevrili, büyük bir sorguç taşımaktadır. Karşısındaki Macar askerinin başında da sorguçlu bir miğfer vardır. Buradaki Türk savaşçısı İranlı ünlü pehlivan Rüstem'i andırmaktadır. Osmanlı akıncılarının simgesi olarak bir çok yerde görülen bu savaşçı, leopar derisinden yapılan elbisesi, başındaki kartal kanadı ve sorgucu ile, Şehname kahramanı Rüstem'e benzemektedir. Bu savaşçının elbisesi özellikle Türklerin eski giysilerine (Moğollar, Tatarlar, Türkmenler) uymaktadır.

B) Milli Giysiler:

Osmanlı döneminde devletin değişik kademelerinde görev yapan devlet adamları değişik kavuklar ve başlıklar (Divan başsavcusu kavuğu, katibi düz kaş kavuk, düz kaş sarık, Tatar kavuğu, kaptan bey kalpağı , çıplak külahı ve sorguçlu külahlar vb.) (Bkz. Birinci, 2004: 152-198). kullandıkları gibi, değişik değişik zırhlı elbiseler giymişlerdir. Sultanlar kendilerine mahsus kadife elbiseler, zırhlı kaftanlar ve zırhlı gömlekler de giymişlerdir. Tarihçiler askeri giyim olarak, kapaniçe adı verilen kolsuz, içi kürklü ve yakalı bir giysiden de söz ederler. Nurhan Atasoy, bu kürklerin zamanının en değerlisi olan samur ya da vaşaktan ve kumaşların da en iyi kaliteden olduğunu varsayabileceklerini belirtir (Atasoy, 2001: 29).

Osmanlılar arasındaki milli savaş elbiseleri büyük bir zenginliğe sahip olarak minyatürlere ziyadesiyle yansıtılmıştır. Osmanlı ressamı, sadece ordu mensubu askerlerin zırh, miğfer, zırh gömleği gibi ağır elbiselerini tasvir etmekle yetinmemiş, yenilikler yaratmış ve gerçekte kullandıkları değişik elbiseleri de minyatürlerinde göstermeye çalışmışlardır. Osmanlı minyatürlerinde eski ağır elbiselerin yanında çoğunlukla yeni milli elbiseler de görülmektedir. Örnek olarak Res. 23'te peyklerin kendilerine ait

sivri külahları (Tatar kavuğu gibi), yeniçerilerin alnı bantlı arkaya serpilmiş özel külahları, süvarilerin sarıkları, yaycı solakların sorguçu külahları, Sultanın güzel ve kaliteli kaftanı göze çarpmaktadır. Osmanlı askerlerinin zırh üstünde değişik renkli (kırmızı renkli olarak, bellerinin altına kadar uzanan, hareketlerini rahatça sağlayabilen elbiseleri) vardır. Bu savaş elbiselerini savaş sahnelerinin bir çoğunda görmek mümkündür. Anlaşılan şu ki Osmanlı minyatürlerindeki savaş giysileri İran elbiselerine göre daha zengindir. Osmanlı nakkaşları tüm savaş giysilerini minyatürlerinde gerçekçi bir anlayışla yansıtmışlardır. Res. 21-23- 30'de bu minyatürlerin diğer örnekleri görülmektedir.

Safevî döneminde İran'ın milli kültürel zenginliklerini canlandırmak doğrultusunda yeni hareketler başlamıştır. Onlar sarık, cübbe ve kaftan kullandıkları halde, kendilerine özgü bazı özellikleri minyatürde belirtmeye çalışmışlardır. Bu dönemde hazırlanan şehnâmelerin minyatürlerinde kahramanlara, Safevi dönemine ait giysiler giydirilmiştir. Örnek olarak, Güştasb'ın Rum diyarında, ejderhayı öldürüşünü gösteren sahnede (Res. 17) Şehnâme'nin eski pehlivan ve padişahlarından olan Güştasb'a Safevî döneminin sarık ve kaftanı giydirilmiştir. Safevîlerin sarıkları sivri ve ucu kırmızı renklidir. Aslında Kızılbaş sözü onların kırmızı başlı sarık kullanmalarından dolayı ortaya çıkmıştır. Bu kırmızı uçlu başlıklar Şehinşehnâme'ye ait olan minyatürde (Res. 32) daha da şeffaf görülür. Burada Osmanlı askerlerinden kaçan Safevi askerlerini sivri kırmızı başlıklarından ötürü kolaylıkla tanımak mümkündür. Osmanlı askerleri ise beyaz sorguçu sarıklara sahiptirler.

Sonuç

İran minyatürlerinde savaş sahnelerinin önemli bir yere sahip olduğu gibi, Osmanlı minyatürlerinde de savaş ve tarihi olaylar, birçok minyatürün konusunu oluşturmuştur.

İran'ın savaş ve mücadele konulu minyatürleri, çoğunlukla temalarını İranlı büyük klasik şair Firdevsî'nin Şehname adlı edebi şaheserinden almıştır. Ancak Şehname'nin minyatür üzerindeki etkisi sadece İran ile sınırlı değildir. Türkler İranlılarla ortak bir medeniyet ve tarihe sahip olduklarından ötürü, Şehname Türk-Osmanlı edebiyatını ve sonuçta Osmanlı resim sanatını fazlasıyla etkilemiştir. Türklerin İranlılarla aynı hakimiyeti paylaştıkları dönemde, Türklerin Şehname üzerine çalıştıkları bir yana, hatta Osmanlı döneminde de Şehname üzerinde minyatür çalışmaları devam etmiş ve hatta Şehnamecilik Müesseseleri açılmıştır.

İran ve Türk minyatürünün ortak yönleri olduğu halde, değişiklikleri ve farklılıkları da az değildir. Özellikle de Türk minyatürü klasik Osmanlı döneminde gerçekçi yönelimiyle İran'ın hayali minyatürlerinden yol ayrımı yapmıştır. İran'ın savaş ve mücadele konulu minyatürleri konularını çoğunlukla Şehname'den alırken, Türk minyatürleri sultanların seferlerini ve gerçek savaşlarını konu almışlar ki bu açıdan Osmanlı minyatürü belgesel bir değere de sahiptir. Bu hususta Hünername, Süleymanname, Selimname ve Eğri fetihnemesi gibi resimli kitaplar örnek verilebilir.

İran minyatürü, savaş sahnelerini yakından gösterme eğilimiyle kahramanların özelliklerine ve karakterlerine önem verir. Osmanlı minyatürü ise, savaş alanını gerçekçi yaklaşımla göstermek amacıyla, özel kahramanlardan fazla savaş ve mücadelenin genel alanını ve ordu düzenini gerçekçi bir boyutta göstermeye rağbet göstermiştir. Öyle ki bazı paşaların dışında, birçok pehlivanın ne kendileri ön planda görülmekte ne de adları bilinmektedir. Savaşçılar orduların karmakarışık mücadelesi içerisinde kaybolmaktadır.

İran ve Osmanlı minyatürlerinin renk kullanımı açısından da farklılıkları bulunmaktadır. Osmanlı minyatürlerinde daha fazla düz renklere önem verilir. Kırmızı, lacivert, yeşil, pembe, sarı en fazla kullanılan renklerdir. İran minyatürü renk karışımı ve zarafet ve yumuşaklığa daha fazla özen göstermiştir.

Savaş elbiselerine gelince, klasik dönemdeki Türk savaş giysileri, İran savaşlarında kullanılan giysilerle çok benzerdir. Ancak sonraki dönem minyatürlerde Osmanlı Türklerine özel kıyafetler görülür: Sarık, Kaftan, Kavuk, leopar giysisi...

KAYNAKÇA

- ADIYEKE, Çağdaş (2002). *Osmanlılarda Şehnâmeçilik Müessesesi ve Şehnâme Tasvirleri*, yayınlanmamış lisans tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi bölümü.
- AND, Metin(2014). *Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür*, İstanbul: Türkiye İş Bankası yayınları.
- ATASOY , N., Denny, W.B. ve (2001). *Osmanlı Dokuma Sanatı*, İstanbul: Teb yayınevi.
- ATIL, Esin (1986). *Süleymanname the Illustrated History of Süleyman the Magnificent*, New York: Harry N. Abrams Inc. Publishers.
- BAĞÇI, Serpil v.d. (2006). *Osmanlı Resim Sanatı*, Sanat Eserleri Dizisi 457, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- BİRİNCİ, Necat (2004). *Fatih ve Dönemi*, İstanbul: İstanbul Valiliği vd.
- CANBY, R.Sheila (1993). *Persian Painting*, New York: Thames and Hudson Inc.
- ÇAĞMAN, Filiz (1972-73). "Şehname-i Selim Han ve Minyatürleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, V., İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, s. 411-442.
- ÇAĞMAN, Filiz- Tanındı, Zeren (1986). *Topkapı Sarayı- Museum Manuskripte*, herausgegeben und erweitert von J. M. Rogers, Herrsching am Ammersee, İstanbul.
- ELBEHNİSİ, Afif (1986). *El-fen el-islami*, Dimeşk: Talas Lid-dirasat-i ve't Tercume ve'n-Naşiye.
- GRAY, Basil (1962). *Persian Miniatures From Ancient Manuscripts Fontana Unesco Art Books*, Italy.

- İNAL, Güner (1995). *Türk Minyatür Sanatı (Başlanğıçtan Osmanlılara Kadar)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- İPŞİRLİ, Mehmet (1992). "Beylerbeyi", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmalar Merkezi, cilt: 6, s.69-74.
- İPŞİROĞLU. M. Ş. (1980). *Chefs-d' oeuvre du Topkapi peintures et miniatures*, Paris: Bibliotheque dse Arts.
- KARAHAN, Abdülkadir vd.(1971). *Şâhnâmelerden Seçme Minyatürler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KARAMANOĞLU , Derviş (1950). "Türk Miğferleri", *Tarih Hazinesi*, Sayı 3, İstanbul.
- MAHİR, Banu (2005). *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul: Kabalcı yayınevi.
- OKAŞE, Servet (1983). *Et-Tasvire'l-Farsi ve't-Turki*, Beyrut: El-Müessesetü'l-Arabiyye Liddirâseti ve'n-Naşriyye.
- OKAŞE , Servet (1999). *Mevsuata't-Tasvir el-İslami*, Beyrut: Maktabata Lubnan Naşirun.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1989). "Akıncı", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, cilt:2, s.249-250.
- PAKBAZ, Ruin (2001). *Nakkaşi-i İrani az Dirbaz Ta İmrüz*, Tahran: Entesarat-e Zerrin ve Simin.
- SEFAYİ, Kerim- Anâsüri, Caber (1991). *Şahname-i Firdevsî Nusha-i Dove-i Baysunguri*, Tahran: Suruş yayınevi.
- WELCH, C. Stuart (1972). *A Kings Book of Kings, The Shah-nameh of Shah Tahmasp*, New York : The Metropolitan Museum of Art.

EKLER

Res. 1- **Keyhüsrev'in Efrasiyab Sarayını Kuşatması:** Tebriz Şehnâmesi , Muzafferi, 1370 [TSMK, H. 1511] (Servet Okaşe, et-Tasvire'l-Farsi ve't-Turki).

Res. 2- **Behram Gur'un Edjer ile Savaşması:** Şehname, Muzafferi dönemi, Şiraz 1370- 71, [TSMK, H. 2153, fol. 52v-53r], (Servet Okaşe, et-Tasvire'l-Farsi ve't-Turki).

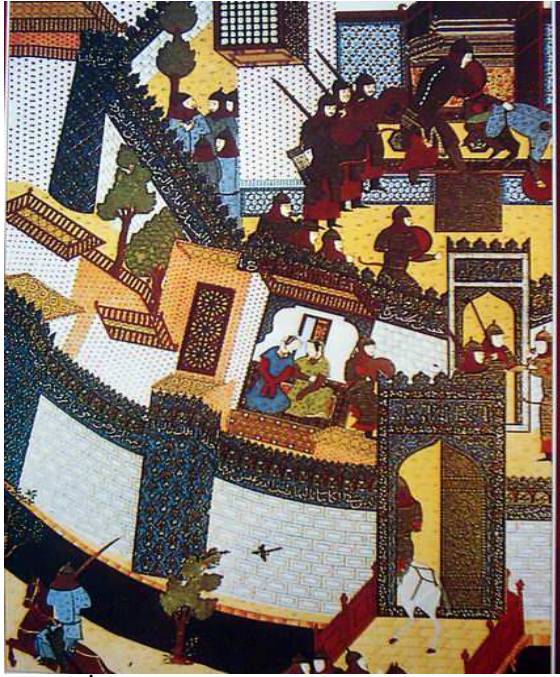

Res. 3- **Rubin ve Bijen:** Muzafferi Dönemi, Firdevsî Şehnâmesi, Şiraz, 1393, [Kahire Milli Kitaplık No. 73, Adab Farsi 6], (Servet Okaşe, et-Tasvire'l-Farsi ve't-Turki).

Res. 4- **Keyhüsrev'un Ceyhun'dan Geçmesi:** Firdevsî Şehnâmesi, Timurlu dönemi, 1393, [Kahire Milli Kitaplık No. 73, Adab Farsi 6], (Servet Okaşe, et-Tasvire'l-Farsi ve't-Turki).

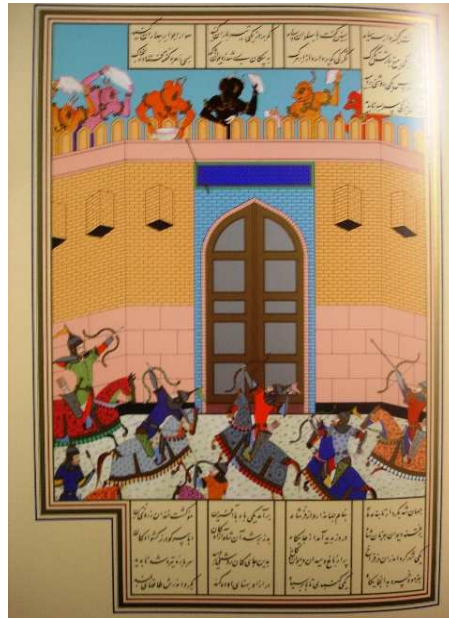
Res. 5- **İsfendiyar'ın Ercasp Kalesine Girmesi:** Baysungur Şehnâmesi, Timurlu dönemi, Herat, 1430 [Tahran, Gülistan Sarayı Kütüphanesi, No. 61, y. 401], (Servet Okaçe, et-Tasvire'l-Farsi ve't-Turki).

Res. 6- **Rüstem ve Pilsan'ın Savaşı:** İbrahim Sultan Şehnâmesi, Timurlu önemi, Şiraz, yaklaşık 1430, [Oxford Bodleian Library, Quseley And. 176]. (Sheila R.Canby, Persian Painting)

Res. 7- **Rüstem'in Kendi Torunu Burzu'yu Yanlışlıkla Öldürmesi:** Baysungur Şehnâmesi, Timurlu Dönemi, Herat, 1430, [Tahran, Gülistan Sarayı Kütüphanesi, No. 61], (Basil Gray, Persian Miniatures From Ancient Manuscripts Fontana Unesco Art Books).

Res. 8- **Devlerin Keyhüsrev'e Yenilmesi:** Baysungur Şehnâmesi, Timurlu Dönemi, Herat, 1430 [Tehran, Gülüstan Sarayı Kütüphanesi, No.61], (Kerim Sefayi, -Caber Anâstüri, Şehname-i Firdevsi, Nusha-i Dovre-i Baysunguri).

Res. 9- **Rüstem ile Aşkbus Savaşı:** Cuki Şehnâmesi, Timurlu dönemi, Herat, 1440 [Londra , Royal Asiatic Society, Ms. 239, y. 145 b], (Servet Okaş , Mevsuata e't-Tasvir el-İslami).

Res.10- **Hazret-i Ali'nin Ejderle Mücadelesi:** Haverannâme, Akkoyunlu Türkmenleri dönemi, Şiraz, 1476 [Tahran, Dekoratif Sanatlar Müzesi], (Afif Elbehni , El-fen el-İslami).

Res. 11- **Hazret-i Ali'nin Şeytanları Yenmesi:** Haverannâme, Akkoyunlu Türkmenler dönemi, Şiraz,1476 [Tahran, Dekoratif Sanatlar Müzesi], (Afif Elbehni , El-fen el-İslami).

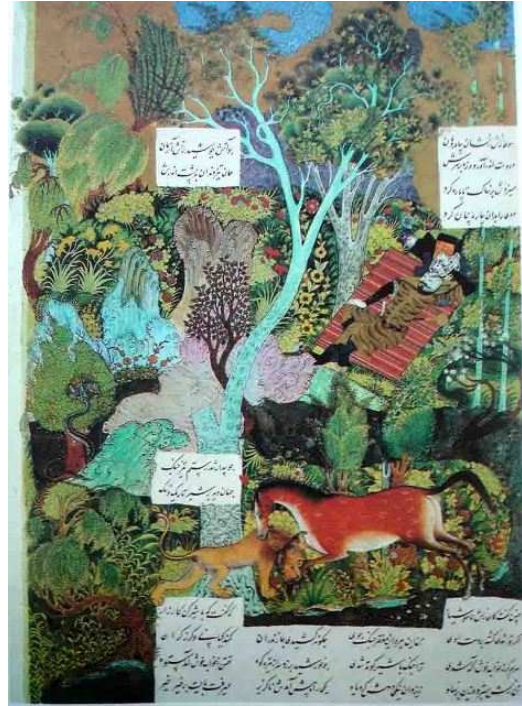

Res. 12- **Rüstem ile İsfendiyar'ın Savaşı:** Timurlu dönemi, [TSMK, H. 1495, y.338], (Abdülkadir Karahan, - Tahsin Yazıcı - Ali Milani, Şehnamelerden Seçme Minyatürler).

Res. 13- Rüstem'in Şağad'ı Öldürmesi : Şehname, Akkoyunlu Türkmen dönemi, [Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 1508, y. 401b] , (Güner İnal , “Topkapı Sarayı Koleksiyonundaki Sultani Bir Özbek Şahnâmesi”)

Res. 14- Rüstem Uyurken Raḥş ile Aslan'ın Mücadelesi: Firdevsi Şehnâmesi, Safevî dönemi, Tebriz, yaklaşık 1515- 1525 yıllar arası [Londra British Museum, 1948. 12. 11. 023, Sultan Muhammed'e atfedilir], (Sheila R.Canby, Persian Painting).

Res. 15- Karan'ın Barman'ı Öldürmesi: Tahmasp Şehnâmesi, Safevîler dönemi, Tebriz, Yaklaşık 1528(Stuart Cary Welch , A Kings Book of Kings, The Shah-nameh of Shah Tahmasp).

Res. 16- Timur'la Mısır Şahı'nın Savaşı: Zafename, Safevî dönemi, Herat, 1528 (Ruin Pakbaz , Nakkâşi-i İrani az Dîrbaz Ta İmruz).

Res. 17- Güştasb'ın Rum Diyarında Ejderhayı Öldürüşü: Tahmasp Şehnâmesi, Safevîler dönemi, Tebriz, Yaklaşık 1528 [Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine 1481, y. 307] (Abdülkadir Karahan, - Tahsin Yazıcı - Ali Milani, Şehnâmelerden Seçme Minyatürler).

Res.18- Behram Çubin ile Hüsrev Perviz'in Savaşı: Hamse-i Nizami nüshasından çıkma bir sayfa, Safevî dönemi, Tebriz, 1540 [Edinburg Royal Scottish Museum], (Servet Okaşe , Mevsuata e't-Tasvir el-İslami).

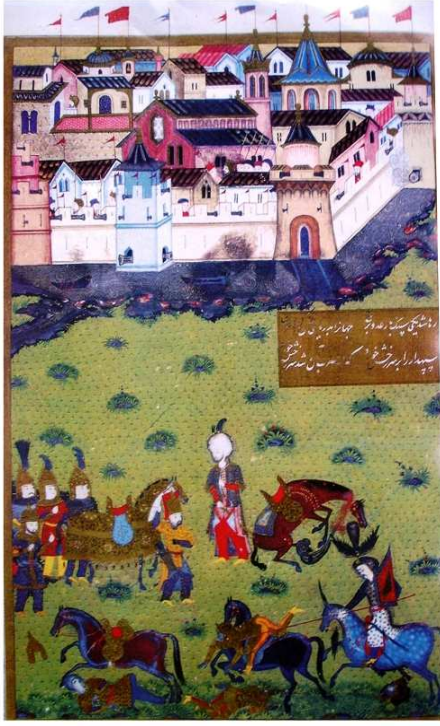

Res. 19- Uteybe ve Rayya'nın Öldürülmesi: Haft Evreng , Safevî dönemi, Meşhed, 1557-1565 yılları arası(Ruin Pakbaz , Nakkaşi-i İrani az Dirbaz Ta İmrüz).

Res. 20- Türk Akıncısı ile Macar Şövalyesinin Karşılaşması: Süleymanname, Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1558, [Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1558, [TSMK, H 1517, y. 212a], (Esin Altıl, Süleymanname The Illustrated History Of Suleyman The Magnificent).

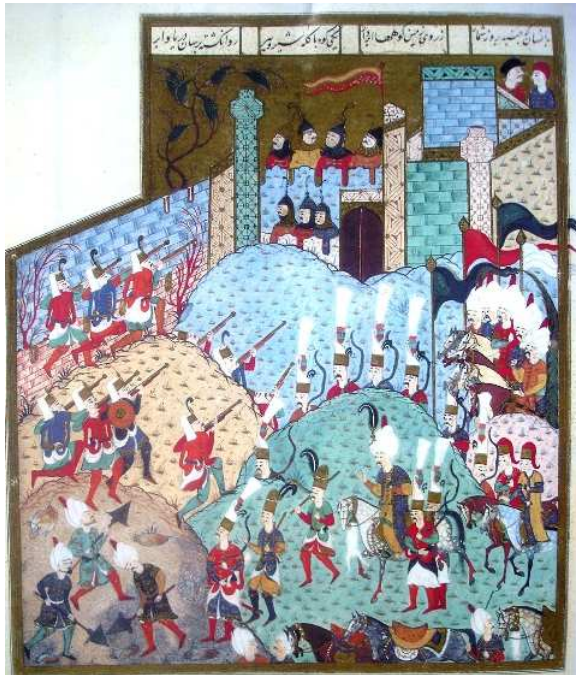

Res. 21- Kara Ahmet Paşa'nın Atının Vuruluşu: Süleymanname, Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1558 [TSMK, H. 1517, y.s.33a], (Esin Altıl, Süleymanname The Illustrated History Of Suleyman The Magnificent).

Res. 22- Kanunî Sultan Süleyman'ın Sefere Gidişi: Süleymanname, Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1558, [TSMK H.1517, y. 529a], (Esin Altıl, Süleymanname The Illustrated History Of Suleyman The Magnificent).

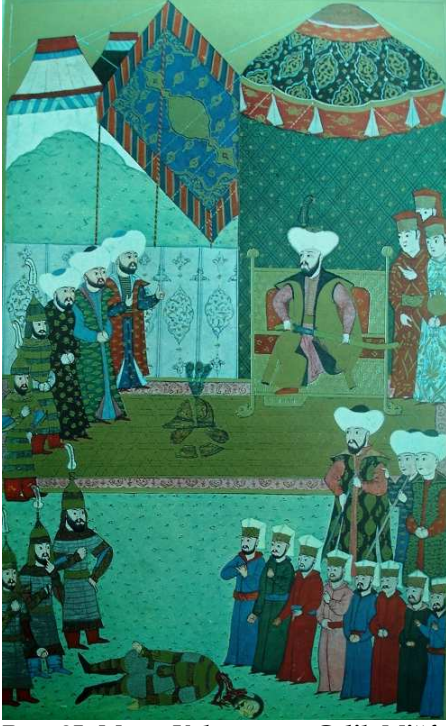

Res. 23- Kanunî Sultan Süleyman'ın Rodos'a Varışı: Süleymanname, Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1558, [TSMK, H.1517, y.143a], (Esin Altıl, Süleymanname The Illustrated History Of Suleyman The Magnificent).

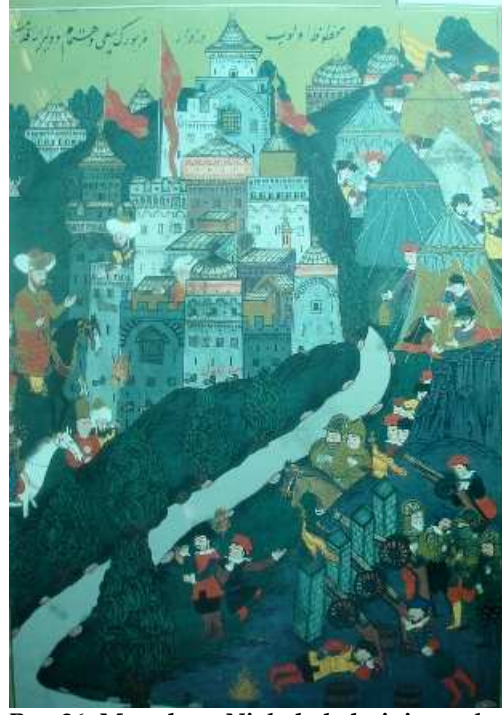

Res. 24- Sultan Süleyman'ın Rodos'a saldırısı: Süleymanname, Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1558, [TSMK H.1523, y.165a], (Metin And, Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür).

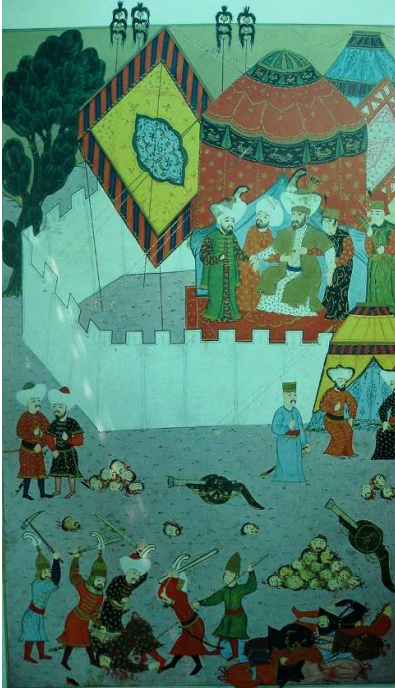

Res . 25- Macar Kahramanın Çelik Miğferinin II. Murad Tarafından Parçalanması: Hünernâme C I , Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1584, [Topkapı Sarayı Müzesi H.1523], (Resim Yapı ve Kredi Bankasının yayınladığı, Hünernâme ve Sanatçıları).

Res. 26- Macarların Nigbolu kalesinin muhasarası ve Yıldırım Beyazid'in gelişi: Hünerneme C.I, Kanunî Sutan Süleman dönemi, , 1584,[TSMK, H.1523, y.108b], ("Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları", Yapı ve Kredi Bankası).

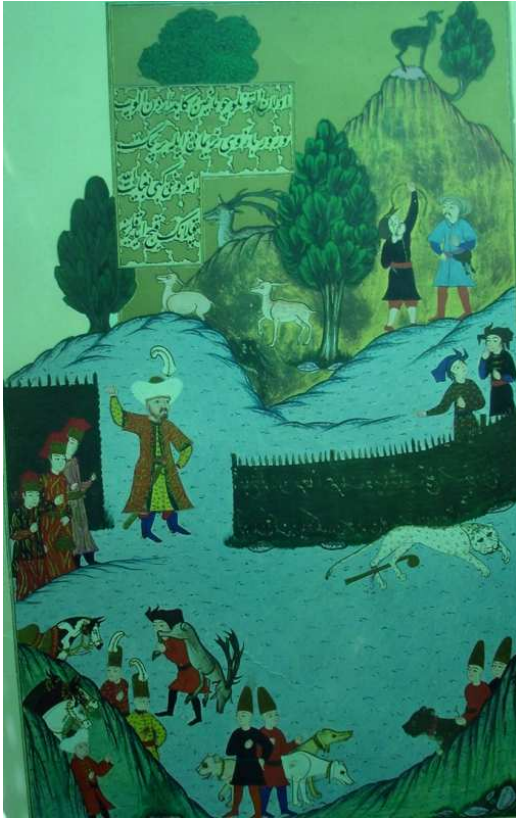

Res. 27- I. Murad'ın Sırp Fedaisi Miloş Tarafından Şehid Edilmesi: Hünernâme C. I , Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1584, [TSMK, H.1523, y.143b], (Resim Yapı ve Kredi Bankasının yayınladığı, Hünernâme ve Sanatçıları).

Res. 28- Fatih Sultan Mehmed'in Budin Kalesini Fethetmesi: Hünernâme C I , Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1584, [Topkapı Sarayı Müzesi H.1523], (Metin And , Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür).

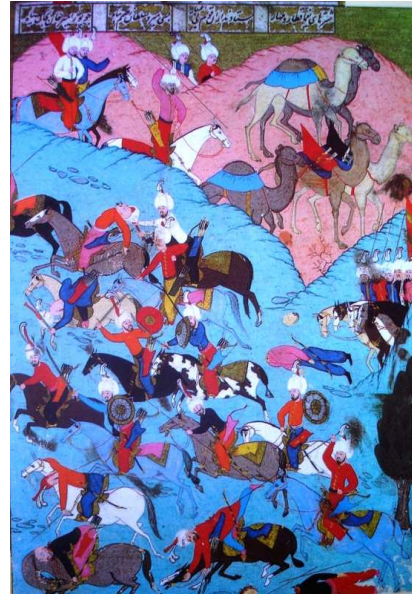
Res. 29- I. Murad'ın Altın bir Çomak ile Kaplanı Öldürmesi: Hünernâme C.I, Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1584, [TSMK, H.1523, y.81a], (Yapı ve Kredi Bankasının yayınladığı, Hünernâme ve Sanatçıları adındaki eser).

Res. 30- Viena kuşatması: Hünernâme C.II, Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1588, [TSMK H.1524, y. 257 b], (İpşiroğlu. M. Ş., Chefs-d' oeuvre du Topkapı peintures et miniature).

Res. 31- Mohaç Savaşına Katılan Süvari Birlikleri: Hünernâme C. II, Kanunî Sultan Süleyman dönemi, 1588 [TSMK H.1524, y.256.b], (Metin Ant'ın "Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür).

Res. 32- Osmanlı Askerlerinin İran Develerini Ele Geçirmeleri: Şehinşehnâme C.II, III. Murad dönemi, 1592, [TSMK, B.200, y.119a], ("Keskin Color karpöStalcılık San"ın yayınladığı kartpostal. (www.keskincolor.com).

Res. 33- Kale Kuşatması: Selimnâme, Kanuni Sülтан Süleyman dönemi, 1525, [Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 1597- 1598, y.235a] (Metin And “Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür”).

Res. 34- Hoçova Meydan Savaşı: Eğri fethnemesi, 1598 [TSMKH. 1609y.50b-51a], (Metin And “Osmanlı Tasvir Sanatları: 1 Minyatür”).